

УДК 911.3

Залещик В.В.

ВІДПОЧИНОК, РЕКРЕАЦІЯ, ТУРИЗМ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Розглядаються актуальні питання розвитку відпочинку, рекреації та туризму на прикладі зарубіжного досвіду.

Actual questions of leisure, recreation and tourism on international experience are considered.

Розвиток суспільства породив необхідність відпочинку, адже він служить для відновлення життєвих сил людини та покращення працездатності. Саме наявність рекреаційних потреб зумовили виникнення різноманітних наукових дисциплін, які розглядають це питання. Різноманітні географічні підходи можуть бути використані при вивченні діяльності, яка пов'язана з відпочинком, а саме суспільної географії, економічної, соціальної, культурної.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показує, що питаннями відпочинку, туризму та рекреації займалися такі зарубіжні вчені як Shaffer, Clawson, Knetsch, Cribier, Leimgruber, Held, Stoddart, Ruppert, Maier, Heller та інші. Зокрема цей досвід можна використати для організації та планування розвитку туризму, рекреації на території нашої країни, що й зумовило вибір теми статті.

Метою статті є аналіз питань відпочинку, туризму та рекреації опираючись на зарубіжний досвід та можливість його застосування.

Виклад основного матеріалу. Зростаюча важливість відпочинку дала поштовх розвитку інтересу до різноманітних наукових дисциплін, які розглядають це питання. Починаючи з 1930 рр. географи виділяли щонайменше один аспект відпочинку, а саме туризм, як достатньо поширений. While Gruntal та Roser визнавали туризм, як один із головних аспектів рекреаційної діяльності. Інші географи визнали його, як частину економічної та транспортної географії [4, с. 5].

Після Другої Світової Війни географи усвідомили, що туризм лише один із аспектів концепції, яка була сконцентрована на терміні відпочинок. Війна призупинила розвиток цієї концепції та різноманітні аспекти відпочинку були усвідомлені після 1950 рр. В 1962 р. Burley звернув увагу на час відпочинку, який включав щорічні та суспільні свята та вихідні дні [1, с. 55]. Після цього географія відпочинку стала однією з найбільш швидко зростаючих галузей суспільної географії.

До діяльності, яка пов'язана з відпочинком застосовувались декілька підходів, а саме *економічної географії*, через важливість регіональної та національної економіки, регіонального розвитку та залежності від земельних ресурсів, розвитку індустрії відпочинку, яка пов'язана з туризмом. Ще один підхід *соціальної географії*, завдяки можливість поєднання вільного часу, грошей та руху та зростання з цього рівняння урбанізованої людини [4, с. 7]. Окрім прогресу в соціальній географії, були необхідні дисципліни, які пов'язані з проведенням відпочинку. Відпочинок став однією з головних функцій людського життя. Shaffer визначив п'ять головних потреб людини, а саме їжа, притулок, рекреація, рух та безпека. Цей перелік включав декілька головних функцій, які визначались як діяльність, а саме репродукція та проживання в групах, праця, освіта, рекреація, доходи та витрати, спілкування та інформація. Ще один підхід *культурної географії*, тобто діяльність, яка пов'язана з відпочинком є елементом в обміні культурним ландшафтом.

В наукових дослідженнях відпочинку було виділено два головних напрями, а саме один теоретичний, тобто відносно місця відпочинку в суспільстві, класифікації проблем та соціально-економічних наслідків. Інший більш практичний, присвячений проблемам постачання та попиту.

В англійській термінології вираження “рекреаційна географія” часто зустрічається з подібним французьким “географія рекреації”. Clawson та Knetsch визначали відпочинок, як спеціальний час, а рекреацію як діяльність, або бездіяльність в спеціальний час [3, с. 12]. Географія відпочинку має своїм завданням вивчення аспектів пов'язаних з відпочинком, забезпечення комфортності територій та зручностей відпочинку, витрат, соціально-економічної структури та процесів. На думку Cribier “географія рекреації” вивчає взаємовідносини між людиною та простором при взаємодії з розважальною діяльністю, а саме туризм, свято, прогулянка, гра та розвага [4, с. 9]. З іншої точки зору, а саме Scheuch розглядав відпочинок, як характеристику урбанізованого населення та зауважував, що для жителів міста відпочинок важливіший, аніж для сільського населення.

Модель відпочинку за Leimgruber налічує чотири зони відпочинку [4, с. 15], а саме дуже короткотермінового відпочинку, короткотермінового, середнього за тривалістю та довгострокового та залежність тієї чи іншої зони від відстані, яка використовується для відпочинку.

Перша зона дуже *короткотермінового* відпочинку, тобто коли урбанізоване населення може отримати коротку фізичну регенерацію. Ця зона лімітована трьома кілометрами, або двома годинами. Витрати на пересування незначні, мандрівка в цій зоні визначається генеративною функцією. Рекреація може бути отримана через прогулянки, пікніки, така ж як й при відвідуванні музеїв, театрів тощо. Така форма відпочинку може мати місце в будь-який час протягом тижня. Наступною зоною моделі відпочинку є *короткотерміновий* відпочинок, який включає одноденні поїздки, екскурсії на вихідні. Наступною зоною є *середній* за тривалістю

відпочинок, який характеризується середньою віддаленістю від місця проживання та значною тривалістю часу відпочинку.

Довгостроковий відпочинок є останньою зоною моделі відпочинку. Це подорожування поза межами постійного місце проживання. Тут знаходе своє місце термін туризм. Подорож визначалась географами, як чотири або більше ночей поза місцем постійного проживання.

Виходячи з вищевказаного розподілу відпочинку Leimgruber виділяє три категорії людей, а саме *рекреант*, тобто та людина яка потребує релаксації та змін в короткий часовий проміжок та незначній території; *екскурсант*, тобто який потребує зміни оточуючого середовища, але лімітований в часі; *турист*, тобто той хто виїжджає за кордон, або щонайменше шукає зміни оточуючого середовища на території своєї країни, з використанням значного проміжку часу. Виходячи з вищевказаної термінології було виділено три зони, а саме рекреаційна, екскурсійна та туристична зони.

Кожний з цих типів територій для відпочинку розташовані в часово-територіальних зонах. За Clawson, Held та Stoddart короткотерміновий відпочинок (рекреація) орієнтований на споживача та задоволення його потреб в комфорті. Території для середньотермінового відпочинку (екскурсії) мають налічувати ресурсну базу та зручності. Довгостроковий відпочинок (туризм) орієнтований на ресурсну базу та значний часовий проміжок [2, с. 136]. Ruppert та Maier визначили наступні відносини між часом та місцем діяльності, яка пов'язана з відпочинком [4, с. 19]. В селі та місті відпочинок складає декілька годин; на територіях, які не дуже віддалені від місця постійного проживання людини протягом вихідних; далеко від дому, можливо навіть за кордоном – протягом відпустки. Rodgers вказує, що на час та місце відпочинку впливають ще “індивідуальні особливості людей в життєвому колі” [6, с. 370]. Він виділяє такі групи відпочиваючих, а саме по-перше, молоді та одинокі, які мають унікальну комбінацію фізичних, часових та фінансових можливостей; по-друге, одружені, які дещо обмежені фізично, через можливу наявність дитини; по-третє, люди похилого віку.

Розглянемо більш детально питання туризму, адже функціонування його на певній території сприяє розвитку транспорту, комунікацій, засобів розміщення, додаткового сервісу тощо. Він важливий не лише як фактор обміну між різними культурами, але й є економічно вигідним завдяки збільшення інвестиційних надходжень. Планування туризму є необхідною складовою успішного розвитку території, яке повинно включати також аналіз на майбутнє. Існує багато ґрунтовних причин планування туризму. Одна з них відноситься до концепції, яка була запропонована Plog, а саме концепція життєвого циклу території для відпочинку [5, с. 285]. Це гіпотеза про те, що території переживають свій розвиток та занепад популярності, у зв'язку з тим, що з'являються завдяки необхідності “психогеографічних” груп на кожному етапі історичного розвитку.

Нові та екзотичні території підходять для “інноваторів” туризму, які шукають малолюдні та унікальні напрями відпочинку. Коли територія стає більш освоєною та відомою вона підходить більш для “середньо-центрованих” мандрівників. Потім у зв’язку з прогресом ця територія втрачає свою привабливість та підходе для “психоцентрованих” туристів, завдяки меншій кількості населення. Згідно цієї концепції психоцентрований рівень – фінальна частина в життєвому циклі території, в якому вона втратила привабливість як для ринку інноваторів так й для ринку середньоцентрованих туристів.

Одна з головних функцій планування туризму – надання можливостей, які дозволять упоратись зі змінами. Тобто територія має два вибори, а саме по-перше, реагувати на зміни після того, як вони трапляться та по-друге, розвивати метод, або план для покращення ситуації та вибору ліпшого курсу на майбутнє. Зокрема на Тибеті завдяки вдалому плануванню туристичної діяльності, а саме проведенню реформи, покращенню стану засобів розміщення, організації професійного персоналу з обслуговування туристів та транспортної забезпеченості, іноземним інвестиціям – все це дало можливість Тибету з маловідомого регіону стати одним з тих, що зробили туризм найбільш головною функцією забезпечення життєздатності економіки.

До 1978 р. нічого не було відомо про туризм на Тибеті. В 1980 році там був лише один готель, який міг розмістити менш 100 людей. Реформа та відкрита китайська поліція відчинили двері для резидентів та відвідувачів з-за кордону. В 1986 році було засновано Бюро Тибетського Автономного регіону [8, с. 178]. Було запропоновано адміністративну структуру, сервіс та професійні тренінги, а для туристів історичні та культурні місця регіону в поєднанні з туристичною інфраструктурою, засобами перевезення, туристичними гідами та іншим обслуговуючим персоналом. Значну привабливість Тибету забезпечили рекламні продукти, такі як брошури та документальні телевізійні фільми. Також тибетські туристичні агенції почали приймати участь в туристичних виставках, які проходили в Guanhou, Kunming, а також багато агенцій були представлені за кордоном, а саме в Японії, Непалі, Сполучених Штатах. На сьогодні туристичні агенції пропонують інформацію для кожного з гостей, влаштовують групові тури з транспортним забезпеченням, розміщенням, гідами тощо. Їх головна ціль – впевнитись, що кожному туристу сподобалось перебування на Тибеті. Туристичні ресурси Тибету більш привабливі не для внутрішніх туристів, а для зовнішнього міжнародного ринку. Програма Розвитку Об’єднаних Націй двічі направляла представників для вивчення Тибету та після цього було вирішено інвестувати 240.000\$ в розвиток туризму [8, с. 180]. На сьогодні на Тибеті 83 готелі, деякі з них налічують 4500 кімнат. Дюжина туристичних агентств, які спеціалізуються на обслуговуванні іноземців, мають в своєму штаті гідів, які розмовляють англійською, французькою, німецькою, японською та іншими мовами. Туризм отримав найбільшу увагу серед інших галузей Тибету. У відповідності зі Світовою

Туристичною Організацією та Державною Туристичною Адміністрацією вплив туризму на національну економіку виражається в валютних надходженнях, підвищенні рівня життя міського та сільського населення. Починаючи з 1990 по 1999 рр. загальний валютний дохід виріс з 1.5 % до 5.8 % та склав зростання з 41.000\$ до 2.9 мільйонів. В 2000 р. Тібет відвідало 530.000 внутрішніх та іноземних туристів [8, с. 180]. Все вищевказане доводить, що туризм на Тибеті став опорною галуззю в розвитку економіки.

Висновок. Таким чином можна зробити висновок, що зарубіжні науковці зробили значний внесок в розвиток рекреаційної географії, дали своє визначення поняттям відпочинку, рекреації та туризму. Їх досвід можна використати при вивченні аналогічних питань на території нашої країни. Слід додати, що на прикладі Тибету запропоновано вдалу схему організації туристичної діяльності, яка може бути використана як для всієї держави, так й для окремих регіонів.

1. Burley T.M. A note on the geography of sport // The Professional Geographer. 1962. 2. Clawson, M., R. B. Held & C.H. Stoddart. Land for the future. 1960. - 570 p. 3. Clawson, M., & J. L. Knetsch. Economics of outdoor recreation. 1966. - 328 p. 4. Leimgruber W. Leisure, recreation and tourism: a model of leisure activity. Societas Geographica Fenniae. Helsinki. 1975. - 28 p. 5. Morrison A. The tourism system. Prentice-hall. Englewood Cliffs. New Jersey. 1985. - 457 p. 6. Recommendations on International Travel and Tourism. United Nations Conference on International Travel and Tourism. 1963. 7. Rodgers B. Leisure and recreation // Urban Studies. 1969. 8. Tibetan tourism. Series of Basic Information of Tibet of China. China International Press. 2003. - 187 p.